

РОЛЬ МИСТЕЦТВА У ФОРМУВАННІ ОБРАЗУ ЛЮДИНИ КУЛЬТУРИ У СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ

Г.В. Дворцева

У статті розглядається важлива проблема ролі мистецтва у формуванні особистісного культурного розвитку студентів у навчально-виховному процесі класичного університету.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями

З давніх часів, коли лише виникло мистецтво, люди намагалися віднайти глибинний сенс, який вкладали митці у свої твори. Художник бачить у явищах чи предметах, що він зображує, дещо інше, більше ніж просто явища чи предмети. Це „дещо” і є справжнє мистецтво. Образи, втілені на полотні майстром, завжди мають широкий спектр сприймання. Зрозуміти художній образ, відшукати в ньому особистий сенс – це нібито зробити для себе маленьке відкриття. Мистецтво здатне надихати на бесіди, дискусії, в яких кожний має право на власну думку, а разом можна наближатися до істини. У світових шедеврах, неоднозначних і принадних – багато таємниць.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор

За останні роки опубліковано ряд монографій, тематичних збірок спеціально присвячених вихованню студентської молоді.

Проблемі виховної функції мистецтва присвячені численні дослідження провідних науковців (Ю. Лотман, О. Лосєв, Є. Бондарєвська, Г. Шевченко, Б. Неменський, С. Шинкаренко, Т. Аболіна та ін.).

Про взаємодію мистецтв (В.В. Ванслов, А.Я. Зісь, М.С. Каган, О.Ф. Лосєв, Б. Мейлах, В. Михальов, Г. Шевченко, Б. Юсов та ін.).

Про катарсис (Аристотель, Л. Виготський, Т. Флорєнська).

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття

Новизна нашого дослідження полягає в тому, що висвітлена проблема культурного розвитку особистості студента у формуванні образу людини культури у навчально-виховному процесі класичного університету.

Формулювання цілей статті

Мета статті – визначення ролі мистецтва у навчально-виховному процесі класичного університету.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів

Мистецтво займає особливе й унікальне місце в системі культури. На наш погляд, мистецтво є могутнім засобом формування у студентів образу людини культури. Ми виходимо з того, що вплив різних видів мистецтва в їх органічному взаємозв'язку на особистість студента забезпечує цілісність і гармонійність його культурного розвитку завдяки можливості мистецтва одночасно пробуджувати весь ряд думок і почуттів, викликати катарсис.

Г. Тарасов відзначив, що „мистецтво перетворюється в соціальну творчість в той момент, коли воно творить людину і створює ідеал моральної та гармонійної людини, показує її можливості та здібності, відкриває раніше приховані властивості, породжує нову суть і значення, ставить людину в світоглядні ситуації узагальненого ставлення до життя і до самого себе”.

Саме мистецтво має велике значення для включення особистості в культурний контекст, для формування системи орієнтацій у світі культурних цінностей, інтеріоризації зовнішніх культурних сенсів у внутрішній духовний світ людини. Досвіду практичного життя недостатньо, щоб людина розвинула коло своїх уявлень та інтересів найширше – саме тому мистецтво дає досвід того, що не відбулося або може відбутися (Ю. Лотман). Мистецтво виступає як засіб пізнання себе в інших, як одна із форм само детермінації особистості. Відображаючи цілісність буття, мистецтво сприяє цілісності сприймання світу.

Особливої значущості формування людини культури засобами мистецтва набуває у студентському віці – у період професійного самовизначення, пошуку духовного ідеалу, самореалізації у сфері особистого життя, соціальної активності тощо.

Мистецтво виступає як могутній засіб впливу на духовний світ людини й, насамперед, на формування її культурно-морального образу. Цю свою функцію мистецтво виконує не у формі прямої дидактики, а шляхом художнього повноцінного втілення морально-естетичного ідеалу через всю складну систему художньої образності впливаючи на розум, волю й почуття людини.

Процес морально-естетичного, «очищаючого» впливу мистецтва складний. По-перше, він містить у собі елемент суб'єктивності. Сприйняття мистецтва людиною залежить, в остаточному результаті від його загальної й естетичної культури, життєвого досвіду й настрою, бажання й уміння

сприймати художній твір. Механізм впливу мистецтва на особистість будується на основі психологічних особливостей переживання (співпереживання). Результатом впливу мистецтва на особистість, таким чином, стає «особисте бажання, особисте відношення до всіх явищ світу, критерії підсвідомості, критерії власних вчинків, емоційні переваги» (Б.М. Неменський)[3].

На нашу думку, формуванню образу людини культури можуть сприяти, наприклад, і відбиті в мистецтві приклади поведінки морально-зразкового, еталонного героя, і драматизовані моральні конфлікти, що змушують переживати людину й у результаті приходити до емоційної й інтелектуальної розрядки, внутрішнього, морально-психологічного очищення (катарсису), до збагачення, запозиченим з мистецтва додатковим досвідом морального життя. Мистецтво здатне спонукати особистість до розвитку в неї моральної рефлексії, смаку до аналізу культурно-морального змісту й змісту власних і чужих дій та вчинків.

Оцінюючи роль мистецтва в процесі *культурного виховання* людини не можна не погодитися з думкою відомого педагога, художника, діяча культури Б.М. Неменського, який говорив, що „нічого, крім мистецтва не може передати досвід почуттів багатьох людських життів. Так можна через твір мистецтва пережити приниження раба або гіркоту самотності старості, залишаючись при цьому парубком нашого часу. Саме такий вплив мистецтва й формує душу, збагачує вузький особистий досвід гігантським досвідом людства”[3].

Крім того, мистецтво викликає відчуття саме відкриття істини, завдяки чому моральні уроки, що містяться у творах, глибоко переживаються й швидше стають надбанням свідомості особистості.

Духовна чуйність дозволяє співпереживати стану людини, або іншій живій істоті, відгукуватися співчуттям, жалем, жалістю, ніжністю, а також радістю за іншого.

Одне з провідних місць серед видів мистецтва, що найбільш благотворно впливає на культурний світ людини, безперечно, *література* – мистецтво слова. Саме література сприяє створенню культурно-естетичного ідеалу, змушує дитину зайняти певну позицію в конкретній життєвій ситуації, подивитися на світ, вчинки людей з точки зору даної ситуації. Якщо дитина побачить у творі мистецтва щось близьке й родинне собі, якщо відчує хвилювання й співпереживання, то стане можливим особистісне розуміння світу мистецтва.

Але можливості творів художньої літератури мають свої межі в плані зорової передачі художнього образу. Образ-поняття, створений засобами

художньої літератури у свідомості студентів, вимагає поглиблення й закріплення засобами *образотворчого мистецтва*. Воно, на відміну від художньої літератури і музики, не дає художнього образу в розвитку, в динаміці. Та, проте, використовуючи свої специфічні засоби вираження ідей і цінностей (малюнок, композиція, колористика, світлотінь, об'ємність, перспектива), образотворче мистецтво здатне створювати яскраві, стійкі художньо-емоційні образи, наповнені відповідним культурно-естетичним змістом [7, с. 20].

Для ще більш глибокого проникнення в свідомість студентів сутності образу людини культури необхідно підключати до комплексу взаємодіючих мистецтв *музику*. Вона має могутній емоційний заряд, часом більш могутній, ніж реальні життєві події. Загально визнано, що музиці по силі впливу на внутрішній світ людини немає рівних серед інших видів мистецтва. Хоча музика не створює безпосередньо наочно-зорового образу, проте, вона передає найглибші, найтонші нюанси емоційного стану людини, які не можна виразити ні в слові, ні в картині. Особливості музики як виду художнього відзеркалення дійсності визначають специфічне відображення в ній культурологічних ідей, норм, цінностей, що забезпечують особистості художнє розуміння основ загальної культури.

Видатний музикант і педагог Д.Б. Кабалевський, оцінюючи роль музики у формуванні духовної культури людини, писав: „майже будь-який твір – як з текстом, так і без тексту – дає можливість указати на зв'язок з тим або іншим почуттям або з думкою людини, з тим або іншим життєвим (сучасним або історичним) фактом. Чим більше різних життєвих зв'язків музики буде на уроці виявлено, тим більш міцно музика буде входити у свідомість дітей як частина життя, як саме життя”[2, с. 36].

Взаємодія видів мистецтв полегшується тим, що види основних мистецтв мають цілий ряд спільних точок зіткнення. Література й музика мають спільні засоби виразності: ритм, модуляція, темп, тембр, динаміка. У образотворчого мистецтва і музики такими спільними засобами є: настрій, саморух образу, композиція, тонування, колорит. У літератури і образотворчого мистецтва спільними є: недомовленість, метафоричність, типізація, деталь, композиція. Маючи спільне походження і цілий ряд спільних засобів виразності, основні види мистецтва вступають у взаємодію, тому що в самій природі мистецтва закладені основи художнього синтезу[6, с.82].

Дослідження проблеми „Формування у студентів образу людини культури у навчально-виховному процесі класичного університету засобами

мистецтва” спирається на ідею взаємодії мистецтв у культурному розвитку особистості. Взаємодія мистецтв є неперевершеною „школою почуттів” (Л.С. Виготський) і створює унікальне художньо-естетичне, культурне середовище занурення особистості у світ Добра, Краси, Гармонії. Взаємодія мистецтв формує образ універсального культурного розвитку цілісної особистості. Взаємодія мистецтв створює образ людини культури [1].

Іноваційні технології формування у студентів образу людини культури полягають у використанні мистецтва, взаємодії мистецтв у навчально-виховному процесі класичного університету. У цих технологіях використовується типологія взаємодії мистецтв у навчально-виховному процесі. Для формування образу людини культури особистості потрібно, щоб зв’язок між різними видами мистецтва і особистістю, що розвивається був інтеграційним (тобто таким, коли кожний вид мистецтва вступає у взаємодію, підкоряючись єдиному цілому), комплексним (тобто торкається не тільки культурної сфери, але і багатьох інших), корелятивним (тобто об’єднує мистецтва за принципом: домінуюче – підкорене та передбачає ієрархію використання різних видів мистецтва за умовою підпорядкування їх певній художній домінанті), інтеграційно-корелятивний (тобто будується на основі корелятивного та інтеграційного зв’язку різних видів мистецтва), творчо-перетворювальний (заснований на різнобічній творчій художньо-естетичній діяльності студентської молоді).

Висновки й перспективи подальших розвідок у даному напрям

Практика показує, що культурна, естетична, інтелектуальна сфери особистості представляють собою єдине ціле. Мистецтво, впливаючи на людину, захоплює особистість в цілому. Мистецтво не може впливати окремо тільки на культурну сферу, наприклад, воно діє комплексно, захоплює всю структуру особистості, формуючи її позицію, її різнопланове відношення до світу.

Культура студентської молоді особливо ефективно виховується засобами мистецтва, тому що в мистецтві представлені ідеальні зразки висококультурної поведінки особистості й культурно-естетичних образів-ідеалів.

Література

1. Виготский Л.С. Психология искусства. – Ростов-на-Дону: Изд-во «Феникс», 1998. – 480с.

2. Кабалевский Д.Б. Педагогические размышления: Избр. ст. и доклады. – М.: Просвещение, 1986. – С.36.
3. Неменский Б.М. Доверие. – М.: Педагогика, 1984.
4. Олексюк О. Духовний потенціал мистецтва // Мистецтво та освіта. – 1996. - №2. – С.2-6.
5. Формування духовної культури учнівської молоді засобами мистецтва: Монографія / Г.П. Шевченко, О.С.Бєлих, Є.А.Зеленов та ін.. – Луганськ: Вид-во СНУ ім. В.Даля, 2006. – С.82-83.
6. Шкурин А.И. Формирование духовного потенциала учащейся молодежи средствами искусства: Методическое пособие для самостоятельной работы студентов заочной и стационарной формы обучения. – Луганск: ЛГПУ имени Тараса Шевченко, 2003. – С. 20.

В статье рассматривается важная проблема роли искусства в формировании личностного культурного развития студентов в учебно-воспитательном процессе классического университета.

Дворцева Г.В. – аспірантка кафедри педагогіки Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля (м. Луганськ)

Рецензент – доктор педагогічних наук, професор Миропольська Н.Є.

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ АМЕРИКАНСЬКОЇ СИСТЕМИ ВИЩОЇ ОСВІТИ

О.М. Ельбрехт

У статті розглядаються актуальні проблеми вищої освіти. Проаналізовано чинники, які впливають на освіту, відповідність системи вищої освіти суспільним потребам, адекватні цим потребам альтернативні шляхи підготовки менеджерів, Визначаються особливості американської системи освіти, проблеми характерного для неї децентралізованого управління.